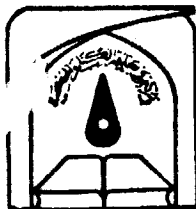
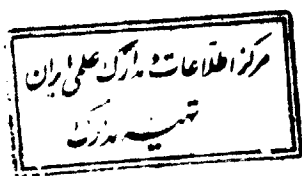

۱۹۵
۳۸۱۳۴
۲۸۱۳۴

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۳۸۱۳۴

دانشگاه تربیت مدرس

۱۳۸۰ / ۶ / ۲۸

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری فلسفه و کلام اسلامی (گرایش حکمت متعالیه)

نقد و تحلیل نحوه فاعلیت خداوند در عالم طبیعت

از نظر فلاسفه اسلامی و اگوستین

عباس جوارشکیان

015676

استاد راهنما

دکتر احمد احمدی

اساتید مشاور

دکتر حسین غفاری

دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی

زمستان ۱۳۷۹

۳۱۹۳۴

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است. بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شود:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ رساله خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل رساله دکتری نگارنده در رشته فلسفه و کلام اسلامی است که در سال ۱۳۷۹ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر احمد احمدی و مشاوره جناب آقای دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی و جناب آقای دکتر حسین غفاری از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهداء کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب عباس جوارشکیان دانشجوی رشته فلسفه و کلام اسلامی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تأییدیه اعضاء هیئت داوران ماضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی رساله آقای عباس جوارشکیان تحت عنوان :

« نقد و تحلیل نحوه فاعلیت خداوند در عالم طبیعت از نظر فلاسفه اسلامی و آگوستین »

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد

می کنند.

اعضاء هیئت داوران:

۱- استاد راهنما

۲- استاد مشاور

۳- استاد مشاور

۴- استاد ناظر

۵- استاد ناظر

۶- استاد ناظر

۷- استاد ناظر

۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

دکتر احمد احمدی

دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی

دکتر حسین غفاری

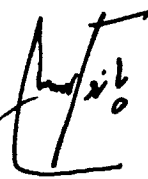
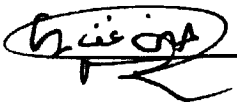
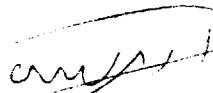
دکتر غلامرضا اعوانی

دکتر شهرام پازوکی

دکتر رضا اکبریان

دکتر محسن کدیور

دکتر لطف الله نبوی

موضوع اینم
پیشنهادی

تقدیم

به ساحت اندیشه نورانی همه حکیمان و متألهان و سالکان طریق حق و حقیقت

بویژه

به روان پاک و نورانی شهید راه خردمندی و فضیلت استاد مطهری

که حیات عقلی خود را یکسره مدیون و مرهون ایشان می‌دانم.

و تشکر

از همه اساتید و بزرگوارانی که در محضر آنان به تلمذ، راه و رسم اندیشیدن و تأمل در

هستی را آموختم؛ بویژه

از اساتید بزرگوارم که راهنمایی این رساله را بر عهده داشتند و با سعه صدر، شاگرد-

پرورانه، نظرپردازیهای حقیر را تحمل فرمودند و با ارشادات و تنبیهات خود بر من نکته‌ها

آموختند.

چکیده رساله

نقد و تحلیل نحوه فاعلیت خداوند در عالم طبیعت در فلسفه اسلامی و آگوستین

نحوه فاعلیت خداوند در عالم طبیعت چگونه است؟ تدبیر و ربوبیت الهی در عالم طبیعت از چه طریقی و چگونه انجام می پذیرد؟ نحوه ارتباط طبیعت با ماوراء طبیعت چگونه است؟ بنا بر ترقع وجودی و تنزه خداوند از عالم ماده، که عالم حدوث و صیوروت، کثرت و تفرقه وجودی است حکمای اسلامی به وسایطی در امر خلق و تدبیر عالم طبیعت قائل شده اند:

۱- افلاک - عقل فعال؛ ۲- ارباب انواع؛ ۳- نفس کلیه

این وسایط پس از تبیین با توجه به مفروضات و مبانی، سازواری درونی، لوازم و تبعات نظری و قدرت تبیین، مورد نقد و بررسی قرار گرفته اند. در این نقد و بررسی، مدل نفس کلیه، بر پایه اصول و مبانی حکمت متعالیه در خصوص نسبت نفس و بدن و مدل تشکیکی هستی، مورد تبیین و تقویت قرار گرفته است و نسبت به دو مدل رقیب خود، توانمندترین و جامعترین مدل شناخته شده است.

از آنجائیکه در تبیین ربط طبیعت و ماوراء طبیعت، اساس راه حل های ارائه شده، به مدلی مربوط می شود که بیانگر ساختار هستی است، مبحث جدیدی در رساله تحت عنوان «مدلهای هستی» مطرح شده است. پس از تبیین انواع مدلهای عام و خاص، سه مدل هستی شناختی زیر در فلسفه اسلامی مورد نقد و بررسی قرار گرفته اند:

۱- مدل طبقه ای (مشائین)، ۲- مدل تشکیکی (اشراقیین و حکمت متعالیه) ۳- مدل باطنی (عرفا)

پس از نقد و بررسی مدلهای ارائه شده توسط حکمای مشائی و اشراقی و صدرایی، مدل «تشکیکی - اتصالی» هستی بعنوان تنها مدل سازگار با حکمت متعالیه، مورد بررسی ویژه قرار گرفته است و تبعات و لوازم و نتایج منطقی و فلسفی آن بر شمرده شده اند. بر پایه این نتایج و لوازم، چهره جدیدی از نظام هستی ترسیم می شود که با آراء متعارف فلسفی تفاوت بسیار دارد.

در مرحله بعد، مدل تشکیکی - اتصالی در یک تحلیل عقلی بر پایه مبانی حکمت متعالیه، به مدل باطنی (ظهور و بطون) عرفا تحویل برده می شود. پس از تبیین تمایزات بارز مدل باطنی با اندیشه متعارف فلسفی، این مدل نیز مورد نقد قرار می گیرد و مدل کاملتر و جامعتر و توانمندتر دیگری - بر پایه

اصول حکمت متعالیه و مبانی عرفان نظری - به نام مدل «باطنی - التفاتی» هستی پیشنهاد می‌شود. در این مدل، تجلی اسمی و اعیانی (اعیان ثابت) وجودی، از یک سنخ معرفی شده و همه هستی و موجودات آن، وعاء علم حق تعالی و اسماء ذات مقدس حق اند.

توابع و نتایج این مدل هستی شناختی در کثیری از آراء فلسفی و عرفانی تحول ایجاد نموده و بویژه در بحث معرفت‌شناسی منشاء نگرش نوینی می‌شود.

در بخش پایانی رساله، نظریه «علل بذری» اگوستین و دو تلقی مهم از این نظریه، مورد نقد و بررسی قرار گرفته و جهات ضعف و ناسازواری این نظریه تبیین می‌شود.

کلمات کلیدی:

«طبیعت»	«فاعلیت خداوند»	«علل بذری»	«مدلهای هستی»
«تدبیر»	«تشکیک»	«وسائط فیض»	

فهرست مندرجات

- فصل اول (مقدمات و کلیات ۱
- ۱-۱) سابقه و جایگاه موضوع در مباحث فلسفی و کلامی ۲
- ۱-۱-۱) سابقه و اهمیت موضوع از حیث مباحث فلسفی ۲
- ۱-۱-۲) سابقه و اهمیت موضوع از حیث مباحث کلامی ۳
- ۱-۱-۲-۱) از نظر پاسخگوئی به شبهات کلامی جدید ۴
- ۱-۱-۲-۲) از نظر اهمیت فوق العاده «غیب باوری» در اندیشه و باور دینی ۴
- ۱-۱-۲-۳) از نظر جهان بینی و نگاه به انسان و طبیعت و جامعه و تاریخ و ۴
- ۱-۱-۲-۴) تبیین و تحکیم نظری نگرش قضا و قدری ۵
- ۱-۱-۲-۵) از نظر حکیمانانه و غایتمند بودن خلقت ۵
- ۱-۲) سؤالهای اصلی و فرضیات تحقیق ۶
- ۱-۲-۱) سؤالهای اصلی تحقیق ۶
- ۱-۲-۲) فرضیه‌های تحقیق ۷
- ۱-۳) حدود و ثغور مباحث رساله ۹
- ۱-۴) نسبت «خلق» و «تدبیر» الهی ۱۵
- فصل دوم (افلاک - عقل فعال ۱۹
- ۲-۱) عقل فعال ۲۵
- ۲-۲) افلاک ۳۵
- ۲-۲-۱) چگونه افلاک بر رویدادهای زمینی تاثیر می‌گذارند؟ ۳۵
- ۲-۲-۲) چگونه فلک منشأ پیدایش استعداد می‌شود؟ ۳۹
- ۲-۲-۳) استعداد چیست؟ آیا امری وجودی است یا عدمی؟ ۴۰
- ۲-۳) طبیعت ۴۶
- ۲-۳-۱) عرض غیر ملائم ۴۸

۴۹	میل (۲-۳-۲)
۵۲	حرکت (۲-۳-۳)
۵۳	منشأ انتزاع حرکت (۲-۳-۳-۱)
۵۴	منشأ انتزاع باور به حرکت توسطیه (۲-۳-۳-۲)
۵۶	تلازم حرکت با سیلان وجودی (۲-۳-۳-۳)
۵۹	غایت‌مندی طبایع (۲-۴)
۵۹	میل (۲-۴-۱)
۶۲	درک و شعور قبلی (۲-۴-۲)
۶۵	عدم ضرورت علی و معلولی در حرکت شیء (۲-۴-۳)
۶۹	فصل سوم) ربط حادث با قدیم و متغیر با ثابت
۷۲	راه حل مشائین (۳-۱)
۷۲	الف - علت تغیر تدریجی (حرکت عرضی) (۳-۱-۱)
۷۵	ب - علت تغییرات صوری (کون و فساد) (۳-۱-۲)
۷۶	نقد و بررسی راه حل مشائین (۳-۱-۳)
۸۱	انتقادات ملاصدرا بر نظریه مشائین (۳-۱-۴)
۸۶	بررسی راه حل صدرالمتهلین در حل مشکل ربط متغیر و ثابت (۳-۲)
۸۷	نقد و بررسی (۳-۲-۱)
۸۷	ذاتی بودن تجدد (۳-۲-۱-۱)
۹۰	امتداد وجودی و حدوث دمام (۳-۲-۱-۲)
۹۰	تجدد در محدث (۳-۲-۱-۳)
۹۱	تجدد حیث قابلی (۳-۲-۱-۴)
۹۲	جعل متصل و تدریجی (۳-۲-۱-۵)
۹۲	توسل به وجود دهری (۳-۲-۱-۶)
۹۳	عین الربط بودن و ایجاد متجدد (۳-۲-۱-۷)

- ۹۴..... ۸-۱-۲-۳) فیضهای متعدّد دفعی الوجود
- ۹۵..... ۹-۱-۲-۳) شمول احد المتقابلین
- ۹۸..... **فصل چهارم) ارباب انواع**
- ۱۰۲..... ۱-۴) ادله اثبات مثل افلاطونی (ارباب انواع)
- ۱۰۳..... ۱-۱-۴) دلیل اول آخوند (حافظ وحدت)
- ۱۰۷..... ۲-۱-۴) دلیل دوم (عدم استقلال طبایع جسمانی در آثارشان)
- ۱۱۵..... ۳-۱-۴) دلیل سوم (قیام بالذات صور معقوله ادراکی)
- ۱۲۰..... ۲-۴) برخی اشکالات مبنایی نظریه ارباب انواع
- ۱۲۰..... ۱-۲-۴) تکافؤ وجودی در فلسفه صدرایی قابل توجیه نیست
- ۱۲۰..... ۲-۲-۴) یگانگی ماهیت میان مثال عقلی و فرد مادی پذیرفته نیست
- ۱۲۲..... ۳-۲-۴) ابهام نحوه ارتباط فاعل عقلی ثابت با فرد مادی متجدد
- ۱۲۳..... ۱-۳-۲-۴) وساطت صورت نفسانی
- ۱۲۵..... ۲-۳-۲-۴) بررسی راه حل وساطت موجود نفسانی
- ۱۲۶..... ۳-۳-۲-۴) راه حل آخوند ملاصدرا
- ۱۲۸..... **فصل پنجم) نفس کلیه**
- ۱۲۹..... ۱-۵) نگاهی به سابقه نظریه نفس کلیه
- ۱۳۲..... ۲-۵) نسبت مدل «نفس کلیه» با مدل «افلاک - عقل فعال»
- ۱۳۴..... ۳-۵) سازوکار تدبیر در نفس کلی ارضی
- ۱۳۵..... ۴-۵) تفاوت‌های میان نفس کلی ارضی و نفوس کلی سماوی افلاک
- ۱۳۶..... ۵-۵) استقلال و تمامیت مدل نفس کلیه
- ۱۳۸..... ۶-۵) توانمندیها و جهات قوت مدل نفس کلی
- ۱۴۲..... ۷-۵) معضلات مدل نفسانی
- ۱۴۳..... ۱-۷-۵) وساطت روح بخاری
- ۱۴۵..... ۲-۷-۵) دو جنبه‌ای دانستن نفس

- ۱۴۵ ۵-۷-۲-۱) دو جنبه‌ای دانستن نفس در نظر مشائین
- ۱۴۷ ۵-۷-۲-۲) دو جنبه‌ای دانستن نفس در حکمت متعالیه
- ۱۴۹ ۵-۷-۳) ذو مراتب دانستن حقیقت واحد نفس (مدل تشکیکی)
- ۱۵۲ ۵-۸) نتایج و توابع مدل «تشکیکی - اتصالی» نفس
- ۱۵۲ ۵-۸-۱) هویت واحده نفس و بدن
- ۱۵۴ ۵-۸-۲) تسری تشکیکی اوصاف جسمانی به مراتب عالیة نفس
- ۱۵۵ ۵-۸-۲-۱) قابلیت تجزی و انقسام پذیری نفس
- ۱۵۵ ۵-۸-۲-۲) دارای بعد و شکل و هیئت جسمانی بودن نفس
- ۱۵۶ ۵-۸-۲-۳) وحدت ذات و تشخیص نفس و طبیعت
- ۱۵۶ ۵-۸-۲-۴) تجدد ذاتی نفس
- ۱۵۸ ۵-۸-۲-۵) ذاتی بودن علم و حیات برای طبیعت
- ۱۶۳ نتیجه نهایی
- ۱۶۵ **فصل ششم) مدل‌های هستی**
- ۱۶۶ ۶-۱) مدل در علوم تجربی
- ۱۶۸ ۶-۲) مدل در فلسفه
- ۱۷۰ ۶-۳) انواع مدل‌های هستی شناختی
- ۱۷۰ ۶-۳-۱) مدل‌های عام در سلسله طولی وجود
- ۱۷۳ ۶-۳-۲) نسبت مدل‌های عام با یکدیگر
- ۱۷۴ ۶-۳-۳) مدل‌های خاص در فلسفه اسلامی
- ۱۷۵ ۶-۴) بررسی مدل هستی‌شناسی مشائین (مدل طبقه‌ای)
- ۱۸۰ ۶-۴-۱) تصویر نظام هستی در نظر خواجه نصیر (ره)
- ۱۸۳ ۶-۴-۲) نظر حکیم ملا عبدالرزاق لاهیجی
- ۱۸۶ ۶-۵) مدل تشکیکی
- ۱۸۶ ۶-۵-۱) مدل تشکیکی نوری

- ۱۸۷ عقول طولی (۶-۵-۱-۱)
- ۱۹۲ عقول متکافئه (۶-۵-۱-۲)
- ۱۹۶ دو اشکال اساسی بر نظریه انوار سانحه (۶-۵-۱-۲-۱)
- ۱۹۷ وضعیت عقول متکافئه نسبت به یکدیگر (۶-۵-۱-۲-۲)
- ۲۰۰ چند نکته قابل تأمل درباره عالم مثال (۶-۵-۱-۳)
- ۲۰۳ مدل تشکیکی وجودی (۶-۵-۲)
- ۲۰۳ کثرت عرضی ارباب انواع (۶-۵-۲-۱)
- ۲۰۶ نسب و روابط وجودی ارباب انواع (۶-۵-۲-۲)
- ۲۰۶ مدل اول (۶-۵-۲-۲-۱)
- ۲۰۹ مدل دوم (۶-۵-۲-۲-۲)
- ۲۱۱ مدل سوم (۶-۵-۲-۲-۳)
- ۲۱۵ مدل چهارم: مدل تشکیکی - اتصالی هستی (۶-۵-۲-۲-۴)
- ۲۱۶ مدل پنجم (۶-۵-۲-۲-۵)
- ۲۲۰ لوازم و توابع باور به مدل «تشکیکی - اتصالی هستی» (۶-۵-۳)
- ۲۲۰ یک جوهری شدن کلیه مراتب هستی (۶-۵-۳-۱)
- ۲۲۱ تسری احکام و اوصاف مراتب به یکدیگر (۶-۵-۳-۲)
- تمایز قاطع خدا و خلق در جمیع شؤون و حیثیات هستی (لیس) (۶-۵-۳-۳)
- ۲۲۷ ملاک صیوررت و کثرت عرضی (۶-۵-۳-۴)
- فصل هفتم) مدل باطنی** (۶-۵-۳-۴)
- ۲۳۲ ایرادات مدل تشکیکی و ترجیح مدل باطنی (۷-۱)
- ۲۳۴ معنی شدت و ضعف (۷-۱-۱)
- ۲۳۹ ملاک و مناط شدت و ضعف (۷-۱-۲)
- ۲۴۰ ربط علی میان مراتب (۷-۱-۳)
- ۲۴۳ حقیقت واحده هستی (۷-۱-۴)

- ۲۴۶ (۷-۱-۵) اتصال وجودی مراتب
- ۲۴۷ (۷-۱-۶) مستجمع جمیع کمالات بودن حق تعالی
- ۲۵۱ (۷-۲) تبیین مدل باطنی
- ۲۵۱ (۷-۲-۱) تفاوت کثرت ظهوری با کثرت وجودی
- ۲۵۱ (۷-۲-۲) عدم تنافی کثرت ظهوری با وحدت وجود
- ۲۵۳ (۷-۲-۳) تفاوت مراتب ظهور با مراتب وجود
- ۲۵۵ (۷-۲-۴) تشبیه در عین تنزیه محض
- ۲۵۵ (۷-۲-۵) وحدت تعینات با ذات
- ۲۵۷ (۷-۳) تفاوت نظر حکیم و عارف در وحدت حقیقت هستی
- ۲۵۸ (۷-۳-۱) وجود مطلق «بشرط لا» و وجود مطلق «لا بشرط»
- ۲۶۲ (۷-۳-۲) وحدت انبساطیه هستی و وحدت شخصیه
- ۲۶۵ (۷-۳-۳) سریان وجود منبسط یا سریان وجود حق تعالی
- ۲۷۱ (۷-۴) تاملاتی در بیانات عرفا (در خصوص تبیین مدل باطنی هستی)
- ۲۷۱ (۷-۴-۱) تمایز میان «تعینات اسمائی و اعیانی» با «تعینات وجودی»
- ۲۷۲ (۷-۴-۲) وعاء علم ذاتی، اختصاص به اعیان ثابت ندارد.
- ۲۷۴ (۷-۴-۳) ظهور بر چه کسی و بر چه چیزی؟
- ۲۷۵ (۷-۴-۴) چگونگی پیدایش کثرت تعینی
- ۲۷۷ (۷-۴-۴-۱) تناکح أسماء
- ۲۷۸ (۷-۴-۴-۲) ملاحظاتی در خصوص نکاحات اسمائی
- ۲۸۰ (۷-۴-۵) حقیقت «تعینات» چیست؟
- ۲۸۲ (۷-۴-۵-۱) کثرت التفاتی و معنائی هستی
- ۲۸۳ (۷-۴-۵-۲) تفاوت کثرت معنائی در نظر حکیم و عارف
- ۲۸۶ (۷-۴-۵-۳) عدم تفاوت حضرات هستی از حیث قیام التفاتی به حق
- ۲۸۸ (۷-۵) چگونگی پیدایش کثرت تعینی از دل وحدت محض

۲۸۹	تعین اول (۷-۵-۱)
۲۹۴	تعین ثانی (۷-۵-۲)
۲۹۴	تعین ثالث (۷-۵-۳)
۲۹۷	تفاوت‌های اصولی با آنچه عرفا بیان داشته‌اند (۷-۶)
۳۰۳	توابع معرفت‌شناختی نظریه «کثرت شوونی و التفاتی حقیقت هستی» (۷-۷)
۳۰۳	معضلات معرفت‌شناختی در حکمت متعالیه (۷-۷-۱)
۳۰۳	اعتباریت ماهیات اشیاء (۷-۷-۱-۱)
۳۰۴	عدم واقع‌نمایی مفاهیم کلی و عقلی (۷-۷-۱-۲)
۳۰۵	معضله ربط عین و ذهن (۷-۷-۲)
۳۰۸	مدل و تحلیل ظهوری و پدیداری معرفت (۷-۷-۳)
۳۰۹	مسأله عینیت و واقع‌نمایی علم (۷-۷-۳-۱)
۳۰۹	التفاتی بودن تکثر معنایی و ماهوی معلومات (۷-۷-۳-۲)
۳۱۱	اصالت ماهیات و مفاهیم ادراکی (۷-۷-۳-۳)
۳۱۲	نسبت ذوات و ماهیت اشیاء (۷-۷-۳-۴)
۳۱۵	مسأله خطا در ادراک (۷-۷-۳-۵)
۳۱۷	فصل هشتم) مدل بذری آگوستین
۳۱۸	نسبت عقل و ایمان از نظر آگوستین (۸-۱)
۳۲۱	اختلاف نگرش فلسفی آگوستین با فلوطین (۸-۲)
۳۲۲	مشکل و مسأله آگوستین در بحث خلقت (۸-۳)
۳۲۴	پیشینه و بستر فلسفی نظریه خلقت بذری (۸-۴)
۳۲۵	(۸-۴-۱) لوگوس در اندیشه هراکلیتوس (۸-۴-۱)
۳۲۷	میراث رواقی آگوستین (۸-۴-۲)
۳۲۸	پیشینه فلوطینی نظریه خلقت بذری (۸-۴-۳)
۳۳۱	خلقت بذری همه اشیاء در آغاز آفرینش (۸-۵)

۳۳۲	۱-۵-۸) دو تلقی متفاوت از نظریه آگوستین
۳۳۴	۲-۵-۸) انحصار فاعلیت به خداوند (تلقی دوم)
۳۳۷	۶-۸) طبیعت
۳۳۷	۱-۶-۸) طبیعت و معجزه
۳۳۸	۲-۶-۸) دو تلقی متفاوت از معجزه
۳۴۲	۷-۸) نقد و بررسی
۳۴۲	۱-۷-۸) از هم گسیختگی نظام هستی
۳۴۶	۲-۷-۸) مشکل صدور بیواسطه کثرت از خداوند
۳۴۸	۳-۷-۸) مشکل کثرت و تغییر در علم خدا
۳۵۱	۱-۳-۷-۸) اشکالات وارد بر این نظر
۳۵۴	۸-۸) نقش دراز آهنگ اندیشه آگوستین
۳۵۴	۱-۸-۸) رویکرد دینی به هستی و آفرینش
۳۵۴	۱-۱-۸-۸) شباهتهای اصولی در باورهای دینی و نصوص وحیانی
۳۵۶	۲-۱-۸-۸) شباهتهای اصولی نگرش‌های دینی از حیث حیات ایمانی
۳۵۷	۲-۸-۸) واسطه انگاری میان خدا و خلق در دو تجربه تاریخی
۳۵۹	۳-۸-۸) میراث آگوستینی در دوره جدید
۳۶۱	۴-۸-۸) دکارت و نگرش آگوستینی
۳۶۴	فصل نهم) نتایج و دستاوردها
۳۶۵	۱-۹) نتایج فصل «افلاک - عقل فعال»
۳۷۰	۲-۹) نتایج فصل ربط متغیر و ثابت
۳۷۲	۳-۹) نتایج فصل ارباب انواع
۳۷۵	۴-۹) نتایج فصل نفس کلیه
۳۷۸	۵-۹) نتایج فصل مدلهای هستی
۳۸۵	۶-۹) نتایج فصل مدل باطنی